राज्यातील महसूली कार्यालयांच्या आकृतीबंधात सुधारणा सुचविण्यासाठी अभ्यासगट

शासन महसूल व वन विभाग आदेश क्र.संकीर्ण-2015/प्र.क्र.081/ई-1 अ, दिनांक 09.02.2015

अभ्यास गटाची संरचना

- डॉ. उमाकांत दांगट, विभागीय आयुक्त, औरंगाबाद — अध्यक्ष.
- श्री किरण कुरुंदकर, जिल्हाधिकारी, बुलढाणा — सदस्य.
- श्री दिपक म्हैसेकर, जिल्हाधिकारी, चंद्रपूर — सदस्य.
- श्री दिपेंद्रसिंह कुशवाह, जिल्हाधिकारी नाशिक — सदस्य.
- श्री प्रशांत नारनवरे, जिल्हाधिकारी उस्मानाबाद — सदस्य.
- श्री दिलीप स्वामी, अपर जिल्हधिकारी, नांदेड — सदस्य.
- श्री शिवाजी शिंदे, उपजिल्हाधिकारी (महसूल), विभागीय आयुक्त कार्यालय, औरंगाबाद — सदस्य.
- श्री राजेश खवले, निवासी उपजिल्हाधिकारी, यवतमाळ — सदस्य.
- श्री जितेंद्र पापळकर, उपयुक्त (महसूल), विभागीय आयुक्त कार्यालय, औरंगाबाद — सदस्य सचिव.

अभ्यासगटाकडे विचारार्थ सोपविण्यात आलेल्या बाबी

- महसूल प्रशासनातील विविध स्तरावरील कामांची निश्चिती करणे,
- महाराष्ट्र लोकसेवा हमी व इतर कायद्याच्या अनुषंगाने कामाचा निपटारा व लागणारा कालावधी अभ्यासणे,
- बिगर महसुली कामे संबंधित विभागाकडे हस्तांतरीत करणे किंवा त्यासाठी नवीन पदांची संरचना निर्माण करण्याविषयी अभ्यास करणे,
- विविध कामासाठी कालमर्यादा निश्चित करणे आणि त्या अनुषंगाने कार्यपद्धतीचे संगणकीकरण करता येईल काय याची निश्चिती करणे,
- महसुली व बिगर महसुली कामे कालमर्यादेत होण्याच्या दृष्टीने अधिकारी/कर्मचारी यांची संख्या निश्चित करणे,

❖ शासन आदेश दिनांक १६.०३.२०१५ अन्वेय ग्रामपंचायत निहाय / महसुली गाव निहाय कोतवालांची पदे निर्माण करण्याबाबतचा विषय अभ्यासगटाकडे सोपविण्यात आला.

पूर्वपिठिका

- श्री पिंपुटकर समितीच्या अहवालाच्या आधारे शासन निर्णय दिनांक ०५.१०.१९६१ अन्वये महसूल विभागातील विविध स्तरावरील पदांचे कार्य व जबाबदा-या यांची निश्चिती करण्यात आली होती.
- मा. महसूल मंत्री यांच्या अध्यक्षतेखाली समिती (दि.28.2.1968) – एकत्रित महाराष्ट्र जमीन महसूल अधिनियम राज्यातील तीनही प्रदेशात अमलात आल्यानंतर सजे, तालुके, उपविभाग व जिल्हे यांची समान निकषावर पुनर्रचना करण्यासाठी समिती.
- श्री डी. एन. कपूर, तत्कालीन विभागीय आयुक्त औरंगाबाद यांची समिती (15.08.1975) – महसूल विभागाच्या पुनर्रचनेचे निकष ठरविण्यासाठी समिती.

पूर्वपिठिका

- श्री अ.ल.बोंगीरवार , तत्कालीन विभागीय आयुक्त औरंगाबाद यांच्या अध्यक्षतेखाली अभ्यासगट (28.02.1987) - महसूल विभागातील विविध स्तरावरील कामांचा अभ्यास करून अधिकारी/ कर्मचारी यांची संख्या निश्चित करून महसूल विभागासाठी नवी संरचना तयार करण्यासाठी अभ्यासगट.

श्री अ.ल.बोंगीरवार अभ्यासगट- अमलात आलेल्या प्रमुख शिफारशी

१. प्रत्येक जिल्ह्यासाठी अतिरिक्त जिल्हाधिकारी □दाची निर्मिती.

२. प्रत्येक जिल्ह्यासाठी गौण खनिज अधिकारी □दाची निर्मिती.

३. मराठवाडा व □श्चिम महाराष्ट्र मध्ये नवीन तालुक्याची निर्मिती,

४. दम तालुक्यासाठी एका उ□विभागाची निर्मिती.

५. भूस□ादन अधिका-याची □दे निष्कासित करून उ□विभागीय अधिका-याच्या □दाची निर्मिती.

६. उ□विभागीय अधिकारी कार्यालयासाठी नवीन एकसारखा आकृतीबध.

७. खालील प्रमाणे उ□जिल्हाधिकारी याची □दे निर्माण करण्यात आली.

उ□जिल्हाधिकारी (महसूल) - जमिनीच्या सबधित कामासाठी.

उ□जिल्हाधिकारी (राजशिष्टाचार) – विभागीय मुख्यालयाचे जिल्ह्यासाठी.

८. उ□जिल्हाधिकारी भू-सुधार हे □द स□ुष्टात आले.

श्री अ.ल.बोंगीरवार अभ्यासगट – अंमलात न आलेल्या प्रमुख शिफारशी

१. प्रत्येक सजासाठी २ कर्मचारी. (सध्याच्या अभ्यासगटाकडे विषय सोपविण्यात आला आहे)

२. तहसील कार्यालयातील शाखांची पुनर्रचना.

PUBLIC SERVICE BRANCH.

GENERAL BRANCH.

ADMINISTRATIVE BRANCH.

EMPLOYMENT GURANTEE SCHEME BRANCH. (नवीन तहसीलसाठी मंजूर नाही.)

SANJAY GANDHI SCHEME BRANCH (नवीन तहसीलसाठी मंजूर नाही.)

३. उपजिल्हाधिकारी (व्यावसायिक कर) व उपजिल्हाधिकारी (STAMPS) या पदांची निर्मिती.

४. सर्व कार्यालयांचे संगणकीकरण करून पहिल्या दोन वर्षासाठी प्रत्येक जिल्ह्यासाठी १ सिस्टीम ॲनालिस्ट व १ प्रोग्रामर यांची नियुक्ती.

श्री अ.ल.बोंगीरवार अभ्यासगट – अंमलात न आलेल्या प्रमुख शिफारशी

५. जिल्हाधिकारी कार्यालयामध्ये खालील प्रमाणे तहसीलदार/नायब तहसीलदार यांची □दे निर्माण करावीत.

1. तहसीलदार – गृह विभाग.

2. तहसीलदार – स्थानिक स्वराज्य संस्था.

3. नायब तहसीलदार – त□ासणी.

4. □रीक्षेच्या कामासाठी – स्वतंत्र कर्मचारी वर्ग किंवा सदर कामकाज शिक्षण विभागाकडे स□□विणे.

६. अव्वल कारकून व लि□क यांचे प्रमाण १ : २ असावे.

७. शहरासाठी सिटी सर्वे युनिट्स निर्माण करणे.

श्री अ.ल.बोंगीरवार अभ्यासगट – अंमलात न आलेल्या प्रमुख शिफारशी

८. प्रकरणाचा निपटारा ऐवजी संदर्भाचा निपटारा या आधारावर कर्मचारी यांची संख्या ठरविण्यात यावी.

१. तहसील कार्यालय – १२ संदर्भ प्रति लिपिक, प्रति दिन

२. उपविभागीय अधिकारी कार्यालय – १२ संदर्भ प्रति लिपिक, प्रति दिन

३. जिल्हाधिकारी कार्यालय – ८ संदर्भ प्रति लिपिक (आस्थापना, गृह व जमीन विभाग), १० संदर्भ (इतर विभाग)

महसूल कार्यालयांच्या पदांचा आकृतिबंध – २००६

- क्षेत्रीय कार्यालयासाठी नवीन आकृतिबंध अंमलात (दिनांक २०.०३.२००६ अन्वये).
- सदर शासन निर्णयानुसार जिल्हाधिकारी कार्यालय, उपविभागीय अधिकारी कार्यालय व तहसील कार्यालय यांचा मोठे, मध्यम व लहान अशा ३ प्रकारामध्ये आकृतिबंध.
- तथापि उपविभागीय अधिकारी कार्यालयाच्या बाबतीत शासन निर्णय दिनांक ३०.०७.२०१३ नुसार सर्व उपविभागीय अधिकारी कार्यालयाकरिता एकसारखा आकृतिबंध मंजूर.

सद्यस्थितीतील आकृतिबंध

अधिकारी /कर्मचारी	जिल्हाधिकारी कार्यालय			शा.नि. 30.7.2013 नुसार उपविभागीय अधिकारी कार्यालय	तहसील कार्यालय		
	मोठे	मध्यम	लहान		मोठे	मध्यम	लहान
अधिकारी	16	12	11	2	3	3	3
कर्मचारी	93	60	37	5	13	13	10
शिपाई व इतर	41	30	22	3	8	7	7
एकूण	150	102	70	10	24	23	20

शासन निर्णय दि.30.7.2013 अन्वये दोन तालुक्यासाठी 1 उप विभागीय अधिकारी कार्यालयाची निर्मिती करण्यात आली असून सर्व उपविभागीय कार्यालयासाठी एकसारखा आकृतीबंध निश्चित करण्यात आला आहे.

आकृतिबंधात सुधारणा करण्याची आवश्यकता

- शासन निर्णय २०.०३.२००६ नुसार फक्त महसूली कामांसाठी आकृतिबंध मंजूर करण्यात आला.
- महसूल कामाव्यतिरिक्त पुरवठा, निवडणूक, विशेष सहाय्य योजना, मग्रारोहयो ही नियमित स्वरुपाची कामे असल्याने आकृतिबंधामध्ये सुधारणा करणे आवश्यक.
- शासनाच्या विविध महत्वाकांक्षी कार्यक्रमांची महसूल विभा□ाकडे अंमलबजावणीची जबाबदारी.
- बि□र महसुली कामांचे वाढते प्रमाण व या कामांसाठी स्वतंत्र मनुष्यबळाची आवश्यकता.

आकृतिबंधात सुधारणा करण्याची आवश्यकता

- महसुल विभागाकडील कामांच्या वाढत्या व्यापामुळे मूळ महसुली कामांवर होणारा प्रतिकूल परिणाम.
- नवीन भूसंपादन व पुनर्वसन विषयक कायदा, विलंबास प्रतिबंध अधिनियम - २००५, माहिती अधिकार कायदा - २००५ व महाराष्ट्र लोकसेवा हमी कायदा - २०१५ यामुळे कालमर्यादेत कामांचा निपटारा करण्याचे बंधन.
- वाढती लोकसंख्या, नागरीकरण, औद्योगीकरण, जनतेच्या वाढलेल्या अपेक्षा, या अनुषंगाने तत्पर व पारदर्शक प्रशासनाची प्रभावी अंमलबजावणी करणेसाठी.

अभ्यासगटाच्या कामकाजाची सद्यस्थिती

- दिनांक २५.०२.२०१५ रोजी अभ्यासगटाची पहिली बैठक

  अभ्यासगटाच्या कार्यपद्धतीची निश्चिती

  – सोपविण्यात आलेल्या विविध बाबींसाठी उपसमित्यांचे गठन.

  – महसुली व बिगर महसुली कामांच्या माहितीचे संकलन.

  – नमुना दाखल जिल्हाधिकारी/ उपविभागीय अधिकारी / तहसील कार्यालयास भेटी.

  – विविध संघटनेच्या पदाधिकाऱ्यांशी चर्चा.

  – TIME AND MOTION STUDY करणे.

  – सर्व विभागीय आयुक्त आणि जिल्हाधिकारी यांचे कडून सूचना / अभिप्राय मागविणे.

अभ्यासगटाच्या कामकाजाची सद्यस्थिती

- दिनांक २०.०३.२०१५ रोजी जिल्हाधिकारी कार्यालय नांदेड येथे दुसरी बैठक.

  १. जिल्हाधिकारी कार्यालय/ उपविभागीय कार्यालय/ तहसील कार्यालय मधील शाखानिहाय प्राप्त होणा-या संदर्भाचे संकलन करणे.

  २. या बाबत TIME AND MOTION STUDY ची कार्यपद्धती निश्चित करणे व त्यावर पुढील बैठकीत चर्चा करणे.

  ३. बिगर महसुली कामकाजाची वर्गवारी व कामांचे निश्चितीकरण.

  - महसूल विभागाकडून नियमितपणे केले जाणारे बिगर महसुली कामकाज (पुरवठा, निवडणुका, सामाजिक अर्थ सहाय्य योजना, विविध परीक्षा इत्यादी)

अभ्यासगटाच्या कामकाजाची सद्यस्थिती

- जिल्हाधिकारी / उपविभागीय अधिकारी / तहसीलदार यांच्या मार्फत विविध समित्यांद्वारे केले जाणारे बिगर महसुली कामकाज.
- महसूल विभागामार्फत राबविण्यात येणा-या शासनाच्या विविध विभागाच्या मोहिमा / अभियाने.

४. मंत्रालयातील कक्ष पद्धतीने (DESK SYSTEM) होणा-या कामकाजाच्या धर्तीवर जिल्हाधिकारी / उपविभागीय अधिकारी / तहसील कार्यालयातील कामकाज पद्धती निश्चित करण्याबाबत अभ्यास करणे.

अभ्यासगटाच्या कामकाजाची सद्यस्थिती

- दिनांक 5.5.2015 रोजी महाराष्ट्र राज्य तहसिलदार व नायब तहसिलदार संघटना तसेच महाराष्ट्र महसूल कर्मचारी संघटनेच्या पदाधिकारी समवेत बैठक
- सदर बैठकीत जिल्हाधिकारी कार्यालय/ उप विभागीय अधिकारी कार्यालय/ तहसील कार्यालय यांचे आकृतीबंधातील सुधारणा बाबत सविस्तर चर्चा करण्यात आली.

अभ्यासगटाच्या पुढील कामकाजाची रूपरेषा

- जिल्हाधिकारी, उपविभागीय अधिकारी कार्यालय, तहसील कार्यालयातील प्राप्त होणारे संदर्भांच्या प्रकारानुसार विषय / डेस्क / संकलन यांची संख्या निश्चित करणे.
- विषयनिहाय प्राप्त होणाऱ्या संदर्भाच्या संख्येच्या अनुषंगाने व सदर संदर्भ विहित वेळेत निपटारा करण्याच्या दृष्टीने TIME AND MOTION STUDY करून संकलन निहाय कर्मचा-यांची संख्या निश्चित करणे.
- निश्चित केलेल्या कर्मचा-यांच्या कामकाजावर पर्यवेक्षीय अधिकारी (अ. का / नायब तहसीलदार) यांचे लिपिकाच्या संख्येनुसार गुणोत्तर निश्चित करणे.
- निश्चित केलेल्या कर्मचारी व पर्यवेक्षीय अधिकारी यांचे शाखानिहाय सुसूत्रीकरण करून आकृतिबंध निश्चित करणे.

अभ्यासगटाच्या पुढील कामकाजाची रूपरेषा

- जिल्हाधिकारी, उपविभागीय अधिकारी कार्यालय, तहसील कार्यालयातील कामांच्या कार्यपद्धतीचे संगणकीकरण करुन कर्मचा-यांची संख्या कमी करता येईल काय याचा अभ्यास करणे.
- बिगर महसुली कामांचा आढावा घेऊन नियमित स्वरुपाची कामे मूळ विभागांकडे हस्तांतरित करणे बाबत विचार करणे.
- जी बिगर महसुली कामे राष्ट्रीय व राज्याच्या दृष्टीकोनातून व्यापक लोकहिताच्या दृष्टीने महत्वाची आहेत आणि ज्या कामामध्ये जिल्हाधिकारी/ महसूल अधिकारी यांचे नेतृत्व व समन्वयाची आवश्यकता आहे अशा कामांसाठी आवश्यक मनुष्यबळाची निश्चिती करणे.

बिगर महसूली कामाची व्याप्ती निश्चित करणे

- बिगर महसूली कामांमध्ये प्रामुख्याने खालील प्रकारच्या कामांचा समावेश होतो.

1. जिल्हा/उ□विभाग/ तहसिल स्तरावरील विविध समित्यांचे अध्यक्ष या नात्याने केली जाणारी कामे
2. विविध शासकीय विभागाच्या मोहिमा/ अभियाने
3. दैनंदिन बिगर महसूली कामकाज

- सदरच्या माहिती संकलनासाठी तीन प्रकारचे प्र□त्र विहित करण्यात आले असून दिनांक 7 मार्च 2015 रोजी प्रत्येक विभागातील एक जिल्हाधिकारी अनुक्रमे औरंगाबाद, अमरावती, चद्र□ूर, नाशिक, सा□गली व रायगड या□येकडून माहिती मागविण्यात आली आहे.

Non Revenue Work Formats.pdf

मुदतवाढी बाबत प्रस्ताव

- सदर अभ्यासगटाचे काम अत्यंत विस्तृत स्वरुपाचे असल्याने व क्षेत्रीय कार्यालयांकडून माहिती संकलन कामी लागणारा कालावधी व औरंगाबाद विभागातील यावर्षी असलेली टंचाई परिस्थिती विचारात घेता अहवाल सादर करण्यासाठी सहा महिने मुदतवाढीचा प्रस्ताव दिनांक 21.4.2015 रोजी शासनास सादर करण्यात आला आहे.

- धन्यवाद